

Μεγάλη Ιδέα και Κρατική Πολιτική

Ευάγγελος Β. Τσακνάκης

Φοιτητική Εργασία (ΕΛΠ2390, ΑΠΚΥ)
Δολίχη, 12-2010

Περιεχόμενα:

Εισαγωγή

I. Η Μεγάλη Ιδέα

- α. Τα χαρακτηριστικά της Μεγάλης Ιδέας
- β. Η εφαρμογή της Μεγάλης Ιδέας ως κρατική πολιτική

II. Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική

- α. Τα αίτια και τα χαρακτηριστικά του πολέμου
- β. Η εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους

III. Η «Απόδραση από την Πραγματικότητα»

- α. Η θέση των Θ. Βερέμη και Γ. Κολιόπουλο

Επίλογος

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Η εσωτερική πολιτική ζωή της Ελλάδας καθορίστηκε σημαντικά από τη Μεγάλη Ιδέα, η οποία διατυπώθηκε το 1844. Ωστόσο, έως το 1922 επηρέαζε και την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στις σχέσεις της με τις Μεγάλες Δυνάμεις, την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη. Η «αοριστία» του ειδικού περιεχομένου της Μεγάλης Ιδέας στην οποία αναφέρεται η Ε. Σκοπετέα, τα χαρακτηριστικά της και η εφαρμογή της ως κρατική πολιτική θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε διεξοδικότερα στον Κριμαϊκό Πόλεμο, ο οποίος αποτέλεσε μία από τις κρίσεις του Ανατολικού Ζητήματος,¹ και θα παρουσιάσουμε την εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους. Ολοκληρώνοντας, θα καταλήξουμε στη θέση που διατυπώνουν οι Θ. Βερέμης και Γ. Κολιόπουλος, σχετικά με την «απόδραση από την πραγματικότητα», χαρακτηριστικό το οποίο ήταν σταθερό στην ελληνική εξωτερική πολιτική.²

¹ Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού/Γλωσσάρι. «Το Ανατολικό Ζήτημα αφορούσε την ακεραιότητα της οθωμανικής αυτοκρατορίας και τέθηκε στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής διπλωματίας, με αφορμή τα διαφορετικά συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή και τις εδαφικές διεκδικήσεις των εθνικών κινημάτων που αναπτύχθηκαν στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο κατά το 19^ο αιώνα».

² Βερέμης (2006), σ. 238.

I. Η Μεγάλη Ιδέα

α. Τα χαρακτηριστικά της Μεγάλης Ιδέας

Η Μεγάλη Ιδέα, ως όρος, διατυπώθηκε πρώτη φορά από τον Ιωάννη Κωλέττη στις 14.1.1844, όταν αγόρευε στην Εθνοσυνέλευση για το ζήτημα των ετεροχθόνων, δίχως όμως να ορίσει το περιεχόμενο της.³ Ως έκφραση, ωστόσο, συναντάται ήδη στις αρχές του 19^{ου} αιώνα σε κείμενα λογίων ανδρών τόσο στο ελληνικό κράτος όσο και στη Γαλλία, όπου διέμενε προηγουμένως ο Κωλέττης. Επιπλέον, τα πρακτικά της Εθνοσυνέλευσης δημοσιεύθηκαν τουλάχιστον τρεις μήνες αργότερα και είναι πιθανό ο όρος της Μεγάλης Ιδέας να προστέθηκε σε αυτό το μεσοδιάστημα.⁴ Ο Κωλέττης στους λόγους του υποσχόταν την πραγματοποίηση της Μεγάλης Ιδέας και γι' αυτό κέρδισε τις εκλογές του 1844 και του 1847.⁵ Η Μεγάλη Ιδέα, μετά την επίσημη διατύπωσή της, υιοθετήθηκε από τον ελληνικό λαό σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, παρ' όλο που το περιεχόμενό της εξακολουθούσε να είναι ασαφές,⁶ αφού, όπως σημειώνει η Ε. Σκοπετέα, περιλάμβανε αόριστα και γενικά θέματα σχετικά με την ελληνική φυλή, το Γένος, την εθνική ενότητα κλπ.⁷ Η Κωνσταντινούπολη αρχικά θεωρούταν το εθνικό κέντρο της Ελλάδας και το όραμα που κυριαρχούσε ήταν η Ελληνική Αυτοκρατορία.⁸ Η επιλογή αυτή σήμαινε τη δημιουργία μίας πολυεθνικής αυτοκρατορίας, η οποία θα ενσωμάτωνε τους εθνικισμούς των Βαλκάνιων.⁹ Μετά την έλευση του Γεωργίου και την ένωση των Επτανήσων, εθνικό κέντρο εννοούταν η Αθήνα,¹⁰ επιλογή η οποία σήμαινε τη δημιουργία εθνικού κράτους, το οποίο θα αναπτυσσόταν ανταγωνιστικά προς τα άλλα εθνικά κράτη.¹¹ Στο πλαίσιο της ασάφειας του όρου της Μεγάλης Ιδέας, κανένα στοιχείο του περιεχομένου της δεν αναιρούσε κάποιο άλλο, ενώ τα πιθανά αποτελέσματα της κάθε επιλογής δεν γίνονταν αντιληπτά από τους Έλληνες.¹²

Η επέκταση του ελληνικού κράτους στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου κατοικούσαν ελληνικοί πληθυσμοί, και η ανάδειξη της Ελλάδας ως μείζονος πολιτικής δύναμης στην ευρύτερη περιοχή αποτελούσαν στοιχεία του περιεχομένου της Μεγάλης Ιδέας,¹³ όπως επίσης και η πνευματική αναγέννηση, με την οποία ο ελληνισμός θα «φώτιζε» την Ανατολή.¹⁴ Στα παραπάνω στόχευε και η λειτουργία του

³ Σκοπετέα (1988), σ.σ. 257-258.

⁴ Δημαράς (1994) σ.σ. 406-409.

⁵ Dakin (2005), σ. 130.

⁶ Σκοπετέα (1988), σ. 259.

⁷ Ο.π. σ. 268.

⁸ Ο.π. σ. 269.

⁹ Πολίτης (2003), σ.σ. 66-67.

¹⁰ Σκοπετέα (1988), σ. 269.

¹¹ Πολίτης (2003), σ.σ. 66-67.

¹² Σκοπετέα (1988), σ. 70.

¹³ Βλ. Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού/Κωνσταντινούπολη.

¹⁴ Πολίτης (2003), σ.σ. 62-63.

πανεπιστημίου, μέσω του οποίου οι Έλληνες θα ενίσχυαν την εθνική τους συνείδηση ώστε να αναπτυχθεί και να επεκταθεί το ελληνικό έθνος.¹⁵ Μετά το 1880 το περιεχόμενο της Μεγάλης Ιδέας άλλαξε, αποβλέποντας στη δημιουργία ενός μεγάλου νεοελληνικού κράτους, χωρίς να αφορά την απλή αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ή τη στροφή προς το αρχαιοελληνικό παρελθόν.¹⁶ Για την εθνική ολοκλήρωση απαιτούταν η ανόρθωση του ελληνικού κράτους, τα όρια του οποίου, βάσει της Μεγάλης Ιδέας όπως είχε διαμορφωθεί, βρίσκονταν γύρω από την περιοχή του Αιγαίου.¹⁷

β. Η εφαρμογή της Μεγάλης Ιδέας ως κρατική πολιτική

Από το 1844 –με την κατοχύρωση του Συντάγματος– και για ολόκληρο το 19^ο αιώνα, η εσωτερική πολιτική ζωή χαρακτηριζόταν κυρίως από την κατοχύρωση και την διεύρυνση των κοινοβουλευτικών θεσμών, τη μορφή του πολιτεύματος και τα όρια της βασιλικής παρέμβασης,¹⁸ στα πλαίσια της εφαρμογής της Μεγάλης Ιδέας, η οποία εκλαμβάνονταν και ως ανασυγκρότηση του ελληνικού κράτους.¹⁹

Η Μεγάλη Ιδέα εμπνέοντας καταστάσεις και διαθέσεις των ανθρώπων, επηρέασε την πολιτική του Όθωνα, ακόμη και της αντιπολίτευσης, η οποία αποσκοπούσε να συνάδει με τους εθνικούς πόθους.²⁰ Η πολιτική αυτή περιλάμβανε τον αλυτρωτισμό, βάσει του οποίου τα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπου κατοικούσε ο ελληνισμός θα έπρεπε να προσαρτηθούν στο ελληνικό κράτος. Στα πλαίσια του αλυτρωτισμού γίνονταν επιδρομές στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας από άτακτους Έλληνες οπλοφόρους, οι οποίες όμως δεν ανησυχούσαν ιδιαίτερα την αυτοκρατορία,²¹ ενώ ο Κωλέττης ενίσχυε της επιδρομές αυτές, ώστε να εξυπηρετείται η ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας.²² Η ελληνική εξωτερική πολιτική, με τον επεκτατικό της χαρακτήρα, αποτελούσε τρόπο ελέγχου του θρόνου και των πολιτικών, ενώ μπορούσε να νομιμοποιήσει πρόσωπα, θεσμούς, ιδεολογίες και πρακτικές.²³ Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν η οδήγηση της Ελλάδας σε πλήθος κρίσεων τόσο στο εξωτερικό όσο και στις σχέσεις της με την οθωμανική διοίκηση και τις μεγάλες δυνάμεις.²⁴

¹⁵ Ο.π. σ. 65.

¹⁶ Βεργόπουλος (1977), σ.σ. 56-57.

¹⁷ Ο.π. σ. 60.

¹⁸ Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού/ Η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους/ Εσωτερική Πολιτική.

¹⁹ Σκοπετέα (1988), σ.σ. 62-63.

²⁰ Δημαράς (1977) σ. 468.

²¹ Βερέμης, (2006) σ. 218.

²² Ο.π. σ. 226.

²³ Βλ. Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού/ Η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους/ Εξωτερική Πολιτική.

²⁴ Βερέμης, (2006) σ. 226.

Όταν είχε διαμορφωθεί το σχήμα του ελληνοθωμανισμού, το 1870, περίπου, καταβλήθηκε προσπάθεια από το μέρος της Ελλάδας για τον συμβιβασμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την ελληνική διοίκηση.²⁵ Προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, με την επιρροή της Μεγάλης Ιδέας όπως είχε διαμορφωθεί, ο νέος ελληνικός εθνισμός που δημιουργήθηκε περιλάμβανε δύο ανταγωνιστικά σκέλη: το πρώτο αποσκοπούσε στην οικονομική ανόρθωση της χώρας υπό την αιγίδα του ιδιωτικού κεφαλαίου και τη μετάθεση της Ελλάδας στην Ευρώπη στα πρότυπα του δυτικοευρωπαϊκού ασιτισμού. Ο στόχος του άλλου σκέλους ήταν η ανάπτυξη του ηγετικού ρόλου της Ελλάδας στην Ανατολή, σε συνδυασμό με την ανόρθωση και την επέκταση των ορίων του ελληνικού κράτους.²⁶

II. Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική

α. Τα αίτια και τα χαρακτηριστικά του πολέμου

Ο Κριμαϊκός Πόλεμος, αποτέλεσε μία από τις κρίσεις του Ανατολικού Ζητήματος το 1853 και διήρκησε έως το 1856. Στον πόλεμο ενεπλάκησαν οι συμμαχικές δυνάμεις της Αγγλίας και της Γαλλίας εναντίον της Ρωσίας, αφού η τελευταία είχε το ρυθμιστικό ρόλο του συστήματος ασφαλείας στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα, ενώ οι πρώτες στήριζαν την οθωμανική αυτοκρατορία, την εδαφική ακεραιότητα της οποίας θεωρούσαν απαραίτητη για την ισορροπία ισχύος, για την ασφάλεια και την ειρήνη στην περιοχή.²⁷ Η διένεξη στην Παλαιστίνη το 1850, μεταξύ των ορθόδοξων και καθολικών μοναχών για τον έλεγχο των διάφορων ιερών προσκυνημάτων της περιοχής, προκάλεσε την εμπλοκή των μεγάλων δυνάμεων στο ζήτημα και εν τέλει αποτέλεσε την αφορμή για την έναρξη του πολέμου.²⁸ Η δε αιτία του πολέμου ήταν ο έλεγχος και η επικράτηση των μεγάλων δυνάμεων στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας, στα πλαίσια του Ανατολικού Ζητήματος.

β. Η εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους

Με την έναρξη του Κριμαϊκού Πολέμου, η οποία συμπίπτει με την τετρακοσιοστή επέτειο της Άλωσης της Κωνσταντινουπόλεως, ο έντυπος τύπος της εποχής –που προέβαλε τον αλυτρωτισμό– συνέβαλε στην όξυνση του αισθήματος της Μεγάλης Ιδέας, ενώ ο ίδιος ο πόλεμος για τους Έλληνες και την ηγεσία της χώρας αποτέλεσε άλλη μία ευκαιρία για την απελευθέρωση των Ελλήνων που κατοικούσαν στις αλύτρωτες

²⁵ Σκοπετέα (1988), σ. 269.

²⁶ Βεργόπουλος, (1977) σ. 60.

²⁷ Βερέμης, (2006) σ.σ. 231-238.

²⁸ Ο.π. σ. 232.

περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, προκειμένου να επεκταθούν τα εδαφικά όρια του ελληνικού κράτους.²⁹ Ακολούθησαν επιδρομές από ένοπλες ομάδες Ελλήνων απελευθερωτών, οι οποίοι πέρασαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα στηριζόμενοι μυστικά και ανεπισήμως από το ελληνικό κράτος. Η ελληνική ηγεσία, παρ' όλες τις προειδοποιήσεις που δέχθηκε από τους πρέσβεις των Άγγλων και των Γάλλων, δεν επιδίωξε να συγκρατήσει τους επίδοξους ελευθερωτές, διότι αν το έπραττε δεν θα ήταν σε θέση να κρατηθεί στην εξουσία.³⁰ Η ρωσόφιλη ελληνική κυβέρνηση υπολόγιζε σε διάσπαση της αγγλικής με τη γαλλική κυβέρνηση, μη μπορώντας να αντιληφθεί την εξ' αρχής φιλική στάση της Γαλλίας, αφού η τελευταία ήθελε να αυξήσει την επιρροή της στην Ελλάδα.³¹

Οι υπουργοί των Εξωτερικών και των Στρατιωτικών με την πολιτική που ασκούσαν εξωθούσαν την κυβέρνηση στη ρήξη με την οθωμανική αυτοκρατορία. Ο βασιλιάς Όθωνας ήταν με το μέρος των προαναφερθέντων πολιτικών, ενώ κάποιοι πολιτικοί προσπάθησαν να τους συνενώσουν, σύμφωνα με τις επιταγές των δύο δυτικοευρωπαϊκών δυνάμεων.³² Η πολιτική του υπουργού των Εξωτερικών, Ανδρόνικου Πάικου, απέρριξε από την ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας και συμπεριφερόταν ανάλογα στους εκπροσώπους των αγγλικών και γαλλικών δυνάμεων, καθώς και της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο δε υπουργός των Στρατιωτικών, Σπύρος Μήλιος, στάθηκε υποκινητής των αλύτρωτων επιδρομών στις όμορες επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας.³³ Η επανάσταση, που για τους Έλληνες αποτελούσε συνέχεια της επανάστασης του Εικοσιένα, κηρύχθηκε τον Ιανουάριο του 1854 στη Ήπειρο και με επικεφαλής αρκετούς από τους παλιούς πολεμιστές του απελευθερωτικού αγώνα, καθώς και καπεταναίους από τις αλύτρωτες περιοχές επεκτάθηκε στη Θεσσαλομαγνησία, ενώ απελευθερώθηκαν από τον τουρκικό ζυγό ορισμένα χωριά της Μακεδονίας.³⁴ Την επανάσταση, ωστόσο, στήριζε και η αλυτρωτική εταιρία, η οποία εφοδίασε τον αγώνα με στρατιωτικό και έμψυχο υλικό.³⁵ Η Αγγλία και η Γαλλία κατέλαβαν στρατιωτικά την Αθήνα και τον Πειραιά, υποχρέωσαν την κυβέρνηση να παραιτηθεί, έδωσαν εντολή στην Ελλάδα για επιστροφή των επίδοξων αγωνιστών από τα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας και διόρισαν πρωθυπουργό της Ελλάδος τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.³⁶ Συνέπεια της αλυτρωτικής πολιτικής ήταν ο ναυτικός αποκλεισμός από την Αγγλία και τη Γαλλία, με την κατοχή του Πειραιά, η οποία διήρκεσε

έως το 1857.³⁷ Ο Όθωνας υποσχέθηκε αυστηρή πίστη και ουδετερότητα απέναντι στην οθωμανική αυτοκρατορία, ενώ επέλεξε πρόσωπα κατάλληλα για υπουργούς, όπως του επέβαλαν οι δύο δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις.³⁸ Το 1855, όταν βελτιώθηκαν οι σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της οθωμανικής αυτοκρατορίας, συνάφθηκε η Συνθήκη της Κάνλιτζας μεταξύ των δύο μερών, βάσεις της οποίας η Ελλάδα είχε τα ίδια δικαιώματα με τις άλλες χώρες στην απόλαυση όλων των προνομίων στην οθωμανική αυτοκρατορία.³⁹ Το 1856 ακολούθησε η σύναψη άλλης μίας συμβάσεως μεταξύ των δύο χωρών που αφορούσε την καταδίωξη της ληστείας.⁴⁰ Με τη λήξη του Κριμαϊκού πολέμου και την ήττα της Ρωσίας, η οθωμανική αυτοκρατορία, με την οποία η Ελλάδα επέλεξε να συγκρουστεί, εντάχθηκε στο ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας και απολάμβανε τα δικαιώματα του ευρωπαϊκού δικαίου.⁴¹

III. Η «Απόδραση από την Πραγματικότητα»

α. Η θέση των Θ. Βερέμη και Γ. Κολιόπουλο

Οι Θ. Βερέμης και Γ. Κολιόπουλος χαρακτηρίζουν την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος ως «απόδραση από την πραγματικότητα» επειδή η ελληνική κυβέρνηση αγνοούσε σκοπίμως το γεγονός ότι η Γαλλία, η Αγγλία και η Αυστρία ήταν με το μέρος της οθωμανικής αυτοκρατορίας και ότι η Ρωσία, αν και επιδίωκε αυτόν το διαμελισμό, δεν υπολόγιζε την Ελλάδα ως μέτοχο. Αγνοούσε, επίσης, τη στρατιωτική δύναμη των Οθωμανών, με την οποία η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να αναμετρηθεί, αφού ήταν αδύνατο να συγκροτήσει τακτικό στρατό στον οποίο θα συμπεριλαμβανόταν και ο άτακτος ελληνικός πληθυσμός.⁴²

Όταν κηρύχθηκε η ελληνική επανάσταση το 1854, τα κίνητρα και οι στόχοι των επαναστατών, που διακήρυξε η ελληνική κυβέρνηση, ήταν ψευδή με σκοπό να αποκρύψει την πραγματικότητα, στοιχεία της οποίας ήταν: η ανοχή ή η ενθάρρυνση από την ελληνική κυβέρνηση της υποκίνησης των επαναστατικών γεγονότων, η ανοχή ή η σύμπραξη των επίσημων αρχών στην αποφυλάκιση καταδίκων ή υποδίκων ληστών, η επιδεικτική εμφάνιση των επίδοξων ελευθερωτών στις αλύτρωτες περιοχές και η αποφυγή της επίσημης πολεμικής σύγκρουσης με τις οθωμανικές στρατιωτικές δυνάμεις, η ελλιπής μέριμνα για τη σίτιση των ελληνικών δυνάμεων και η συστηματική λεηλάτηση των αιγοπροβάτων των χριστιανών και των μουσουλμάνων και, τέλος, η εσπευσμένη επάνοδος τόσο των αγωνιστών όσο και εκατοντάδων χριστιανών

²⁹ Βερέμης, (2006) σ. 234.

³⁰ Ο.π. σ. 234.

³¹ Ο.π. σ. 240.

³² Βερέμης, (2006) σ. 234.

³³ Ο.π. σ. 235.

³⁴ Βερέμης, (2006) σ. 236 και Dakin (2005), σ. 135.

³⁵ Βερέμης, (2006) σ. 236.

³⁶ Ο.π. σ. 237.

³⁷ Ο.π. σ.σ. 238, 242.

³⁸ Ο.π. σ. 241.

³⁹ Ο.π. σ. 242.

⁴⁰ Ο.π. σ. 242.

⁴¹ Ο.π. σ. 245.

⁴² Βερέμης, (2006) σ. 235.

προσφύγων μαζί με χιλιάδες αιγοπρόβατα.⁴³ Ο διασυρμός της Ελλάδας, έπειτα από την, κατ' εντολή των αγγλικών και γαλλικών δυνάμεων, επιστροφή των επίδοξων αγωνιστών, φανερώνει την αδυναμία άσκησης πολιτικής από το ελληνικό κράτος και τη μετάθεση των ευθυνών από τους πολιτικά υπεύθυνους είτε στα εκτελεστικά όργανα είτε σε εξωτερικούς παράγοντες.⁴⁴

Η Ελλάδα «δραπέτευσε» σκόπιμα από την πραγματικότητα αφού γνώριζε πως η εναντίωση κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας συνεπαγόταν και εναντίωση κατά της Αγγλίας και της Γαλλίας⁴⁵ και ότι δίχως αυτές τις μεγάλες δυνάμεις ήταν αδύνατο να αυξηθούν τα εδάφη της χώρας. Η πολιτική που θα ασκούσε η Ελλάδα έναντι της οθωμανικής αυτοκρατορίας δεν έπρεπε να συγκρούεται με τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες ήλεγχαν τις θαλάσσιες συγκοινωνίες στην ανατολική Μεσόγειο, δεδομένου ότι το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε με την παρέμβαση των μεγάλων δυνάμεων και εντάχθηκε στο σύστημα ασφαλείας που οι δυνάμεις αυτές ρύθμιζαν και επόπτευαν.⁴⁶

Οι Έλληνες πολιτικοί ήταν σε θέση να γνωρίζουν ότι η Αγγλία και η Γαλλία θεωρούσαν πως το ελληνικό κράτος είχε ανάγκη χρηστής κυβέρνησης και όχι ανάγκη επέκτασης.⁴⁷ Η Ελλάδα, τέλος, έπρεπε να αναπτυχθεί και να αποτελέσει ευνομούμενο κράτος ώστε να καταστεί υπολογίσιμος παράγοντας για τις μεγάλες δυνάμεις σε περίπτωση διαμελισμού της οθωμανικής αυτοκρατορίας.⁴⁸

Επίλογος

Η Μεγάλη Ιδέα σε όλο το χρονικό διάστημα που εφαρμόστηκε ήταν ασαφής και εφαρμοζόταν με διαφορετικούς τρόπους ως κρατική πολιτική. Η επιρροή της στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους ήταν καθοριστική. Η ελληνική εξωτερική πολιτική -που απέβλεπε στην απελευθέρωση των αλύτρωτων περιοχών της οθωμανικής αυτοκρατορίας- εφαρμόστηκε στον Κριμαϊκό πόλεμο -ο οποίος αποτέλεσε άλλη μία κρίση του Ανατολικού Ζητήματος- με γνώμονα τη Μεγάλη Ιδέα. Η Ελλάδα «απέδρασε από την πραγματικότητα», δεδομένου ότι κήρυξε την επανάσταση κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας το 1854, παρ' όλο που ο στρατός της ήταν ανεπαρκής, ενώ αγνοούσε σκοπίμως πως η εναντίωσή της κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας συνεπαγόταν σε εναντίωση κατά των μεγάλων δυνάμεων και ότι έτσι ελαχιστοποιούνταν οι

πιθανότητες επιστροφής των κατακτημένων ελληνικών εδαφών.

Βιβλιογραφία

Dakin, D. 2005. *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*. μτφρ. Ξανθόπουλος, Α. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Βεργόπουλος, Κ. 1977. Ο ανανεωμένος εθνισμός στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΔ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 56-60.

Βερέμης, Θ. – Κολιόπουλος, Γ. 2006. *Ελλάς, Η σύγχρονη συνέχεια, Από το 1821 μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Καστανιώτη Α.Ε.

Δημαράς, Κ. 1977. Η Μεγάλη Ιδέα στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΓ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 467-468.

Δημαράς, Κ. 1994. Της Μεγάλης Ταύτης Ιδέας στο *Ελληνικός Ρομαντισμός*, Αθήνα: Ερμής, σ.σ. 405-418.

Πολίτης, Α. 2003. *Ρομαντικά Χρόνια. Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Αθήνα: ΕΜΝΕ-Μνήμων, σ.σ. 61-73.

Σκοπετέα, Ε. 1988. Το "Πρότυπο Βασίλειο" και η *Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού φαινομένου στην Ελλάδα (1830-1880)*, Αθήνα: Πολύτυπο, σ. 257-271, 347-360.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού. *Κωνσταντινούπολη*. Τελευταία πρόσβαση στις 11.12.2010.

http://www.ehw.gr/constantinople/forms/flemmaAdds.aspx?Mode=Glossary¶mid=10973&boithimata_State=&kefalaia_State=

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. *Γλωσσάρι*. Τελευταία πρόσβαση στις 13.12.2010. <http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/general/glossary/>

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού/ Η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους/ Εξωτερική Πολιτική. Τελευταία πρόσβαση στις 15.12.2010. http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/society/index.html

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού/ Η συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους/ Εσωτερική Πολιτική. Τελευταία πρόσβαση στις 15.12.2010.

http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/domestic_policy/index.html

⁴³ Ο.π. σ. 237.

⁴⁴ Ο.π. σ. 237.

⁴⁵ Ο.π. σ. 237.

⁴⁶ Βερέμης, (2006) σ. 244.

⁴⁷ Ο.π. σ. 238.

⁴⁸ Ο.π. σ. 238.